

F O N S

(Forráskutatás és Történeti Segédtudományok)

KÜLÖNLENYOMAT

BAGI ZOLTÁN PÉTER

PIETRO BONHOMO FOGSÁGBA ESÉSE, FOGSÁGA ÉS KISZABADULÁSA

1593. június 22-én a monyorókeréki Erdődy Tamás horvát-szlavón bán,¹ Andreas Freiherr von Auersperg károlyvárosi végvidéki főkapitány² és Ruprecht von Eggenberg³ által vezetett császári-királyi csapatok megütköztek a Sziszek várát ostromló boszniai beglerbég seregével Ottaneknél a Száva és Odra folyók közti területen. A csata az oszmán haderő vereségével végződött, és itt lelte halálát Telli Haszán valamint a szultán testvérének fia, Mehmed hercegovinai bég is. A vereség hírére július 4-én összehívott szultáni tanács hadat üzent a császárnak. III. Murád (1574–1595) kinevezte szerdárként Szinán nagyvezírt, és megbízta a hadjárat megindításával, valamint vezetésével.⁴ A hadiállapot beálltával az isztambuli császári oratórt — Friedrich von Krekwitzet — házi őrizetbe vették, és a követségi szállást bezárták. Július 23-án a bűnbaknak kikiáltott követet a csapatokat Isztambulon kívül gyülekeztető Szinán a táborába vitette, és bilincshez verve magával hurcoltatta a hadjáratra is. Szenvedései csak 1593. november 28-án értek véget, amikor is Belgrádban testileg-lelkileg megtörve meghalt.⁵ Pietro Bonhomo, az orátor titkára szintén fogságba esett, de ő ellentétben kenyéradójával, kiszabadult. A továbbiakban az ő történetét kívánom bemutatni a rendelkezésemre álló források alapján.

Bonhomoról, mint magánszemélyről nagyon kevés információ áll a rendelkezésünkre. Nem tudjuk sem a születési, sem a halálozási dátumát, sőt születési helyével kapcsolatban is csak feltételezéseink lehetnek. Nem elképzelhetetlen, hogy Triesztből származott, ugyanis 1606. február 24-i keltezéssel az Udvari Haditanács a belső-ausztriai tartományokat kormányzó Ferdinánd főherceghez egy ajánlást írt Bonhomo részére, hogy a nevezett városban különböző ügyeit

1 Pálffy, 1997a. 275. p.; Varga, 2012. 45–62. passim.; Varga, 2014. 243. p., 251. p.

2 Pálffy, 1997a. 282. p.

3 Zwiedineck-Südenhorst, 1878.; Pálffy, 1997b. 50. p.

4 Vö. Tóth, 2000. 78–82. p.; Fodor, 2001. 399–404. p.

5 Krekwitz isztambuli működéséről, saját és a követség tagjainak sorsáról lásd: Seideln, 1711.;

elintézhesse.⁶ Szeretném hangsúlyozni még egyszer, hogy mindez pusztán feltételezés. Ám mindenesetre magyarázatot adhat arra, mi tette alkalmassá a portai szolgálatra, hiszen az itáliai származású ifjú Triesztben a szláv nyelvekkel is megismerkedhetett, ami ekkoriban a Porta tisztségviselőivel való kommunikáció elengedhetetlen feltételének számított.⁷

Az azonban bizonyos, hogy bátyja — Valentino Francisco Bonhomo — szintén II. Rudolf (1576–1612) szolgálatába szegődött. Pietro ugyanis 1606. október 18-án levélben kérte az uralkodót, hogy testvére hátralékos járandóságát fizettesse ki.⁸ Mint ahogyan arra vonatkozóan is rendelkezünk információval, hogy valamikor 1600 nyarán vagy késő őszen megházasodott. 1600. szeptember 18-án értesítette az uralkodó mellett lévő, prágai Udvari Kamara a Bécsben hátrahagyottat, hogy II. Rudolf parancsára vásároljon egy 70 forint értékű aranyozott ezüst ivókupát, amit Bonhomo esküvőjére, mint nászajándékot küldjenek el.⁹

Az uralkodónak tett szolgálatáról már sokkal több információ áll rendelkezésünkre. Az bizonyos, hogy Bonhomo nem az 1591 őszen elindult Krekwitz kísérettel érkezett meg Isztambulba.¹⁰ Azt, hogy pontosan mikor váltotta fel tisztségében doktor Gabriel Hanst¹¹ egyelőre még homály fedi, ám a követség sorsának rövid ismertetése egy hozzávetőleges időpont megadását lehetővé teszi. Ehhez azonban vissza kell lépünk az időben egészen 1591-ig. A szemtanú Friedrich Seideln, aki a követség patikusa volt tudni vélte,¹² hogy Szinán második nagyvezírsege idején (1589. április — 1591. augusztus) Hasszán pasával is titkos levelezésben állt, és ő tüzelte fel, hogy támadjon a szomszédos horvát végvidékre.¹³ Mindezt

6 Österreichisches Staatsarchiv (= ÖStA) Kriegsarchiv (= KA) Hofkriegsrat — Wien (= HKR — Wien) Protokolle (= Pr.) Registratur (= Reg.) Bd. 216. fol. 44v. No. 64.

7 A Portán használatos nyelvekre vonatkozóan lásd: Pálffy, 1999. 33–56. passim; Hiller, 1998. 204–216. passim; Hiller, 1999. 157–169. passim; Kerekes, 2004. 1189–1229. passim; Kerekes, 2010.

8 ÖStA KA HKR — Wien Pr. Expedit (= Exp.) Bd. 215/2. fol. 638v.

9 ÖStA, Finanz- und Hofkammerarchiv, Hofkammerarchiv (FHKA HKA), Hoffinanz Österreich (= HFÖ), Reg. Bd. 535. fol. 276r. <http://documenta.rudolphina.org/Regesten/A1600-09-18-12821.xml>. Letöltve: 2014. május 12.

10 Az orátor kíséretéről lásd: Mitrovic Vratislav, 1982. 91–92. p. Az orátor kísérete Bécs, Buda és Nis érintésével érkezett Isztambulba. Seideln, 1711. 1–3. p.

11 Mitrovic Vratislav, 1982. 92. p.

12 Mitrovic Vratislav, 1982. 92. p.

13 Az 1594. június 2-án Regensburgban összeült birodalmi gyűlés előtt felolvasott császári propozíció egyebek mellett kiemelte, hogy az 1591-ben Isztambulban doktor Bartholomäus Pezzen

pedig azért tette, mert bosszút akart állni a Habsburg Monarchián, mivel az általa a maga számára követelt 6000 tallér kifizetését Bartholomäus Pezzen kereken elutasította.¹⁴ Hasszán pasa győzelmei hatására 1592-ben Prága nem küldte el az éves ajándékot, Krekwitz pedig a császár parancsára hiába tiltakozott Szijavus nagyvezírnél (1592. április–1593. január) Bihács elfoglalása és keresztények elhurcolása miatt.¹⁵ Ezzel szemben a boszniai beglerbég folyamatosan küldte Isztambulba a hadisákmányt és a foglyokat. Ez, a Habsburg Monarchia ellenintézkedéseinek, az adó visszatartásának és a pasa sikerei miatt egyre erősödő ruméliai lobbijának köszönhetően 1592 végére és 1593 elejére pattanásig feszült a helyzet.¹⁶ Miután a janicsárok elégedetlenségét szítva és kihasználva Szinán 1593 januárjában harmadjára is hatalomra került, rögtön magához rendelte Krekwitzet és követelte rajta mind az adót, mind pedig a szerinte neki járó 6000 tallért is,¹⁷ és a Héttoronyba zárással fenyegette meg, amennyiben nem teljesíti követeléseit. Ezzel szemben az orátor Bihács elfoglalását és a keresztények elhurcolását tette szóvá.¹⁸ A követség sorsát 1599-ben kiadott művében megörökítő udvari apród, Vencel Vratislav z Mitrovic (németül: Wenzel Wratislav-Mitrowitz, magyarul: Mitrovic Vratislav Vencel)¹⁹ ugyanerről számolt be. Szerinte Krekwitz ekkor kérte, hogy engedélyezzék számára futár küldését Bécsbe. Ezt meg is kapta, így titkárát — doktor Gabriel Hanst, egy komornyikját — Johannes Malovec, és egyik udvari apródját — Hans Bernhard Perlingert indította útnak, hogy tá-

által nyolc évre újra meghosszabbított drinápolyi béke pontjainak súlyos megszegése miatt az akkori a Portára küldött orátor többször is tiltakozott és követelte a békebontó boszniai pasa megbüntetését. Ezzel szemben „... a mondott Hasszán pasát inkább a szultán ... a jól megérdemelt büntetés helyett arany szabályokkal és ruhákkal megjutalmazta és ezáltal tetteit így módon megerősítette és megdicsérte.” HHStA MEA RA, Fasc. 91.fol. 24rv.

14 Seideln, 1711. 8. p.; Fodor Pál szerint sem Szinánról, sem a másik két 1590 és 1593 közötti nagyvezírről sem állítható teljes bizonyossággal, hogy egyértelműen elkötelezték volna magukat a boszniai pasa mellett. Fodor, 2001. 402. p.

15 Seideln, 1711. 9. p.; Tóth, 2000. 76–77. p.

16 Fodor, 2001. 402. p.; Vratislav z Mitrovic is megörökíti munkájában, hogy Bihács elfoglalása után Hasszán vagy háromszáz szekérnyi foglyot küldött el a Portára, akiket a lakosok nagy örömmel fogadta közepette végighurcoltak a városon. Mitrovic Vratislav, 1982. 138–139. p.

17 Seideln szerint mikor Szinán nagyvezírt először megfosztották hivatalától, akkor vagyonát is elvették. Így ennek pótlására mindenféle jogcímen pénzeket követelt második hivatali ideje alatt. Így történhetett, hogy Pezzentől is 6000 tallért várt volna el a drinápolyi béke meghosszabbításáért. Seideln, 1711. 8. p.

18 Seideln, 1711. 13–16. p.; Tóth, 2000. 68. p.

19 Életéről lásd: Biographisches Lexikon, 1889. 161. p.

jékoztassák az Udvari Haditanácsot a kialakult helyzetről. Utóbbi vissza is tért Isztambulba, ám Hans helyett már Bonhomo érkezett meg, mint titkár.²⁰ Vratislav z Mitrovic azonban nem adja meg, hogy mindezekre mikor került sor, sőt olvasva művét a felületes olvasó még azt is gondolhatná, hogy a sziszeki csatát követően történtek ezek. Talán nem járok messze az igazságtól, ha azt feltételezem, hogy az ifjú cseh nemes az 1592 késő ősze és 1593 tavasza közötti eseményeket örököltette meg. Azt biztosan tudjuk, hogy az orátor új titkárának Portára küldéséről a császár már egy 1592. december 22-én kelt levelében tájékoztatta Mátyás főherceget.²¹ A nagyvezír II. Rudolffhoz írt 1593. február 7-i keltezésű, ultimátumként értelmezhető levelével²² Szulejmán császár március közepén Budára ért. A portai megbízottat Krekwitz emberei is elkísérték. Az erre a prágai udvar által adott válasz pedig április 24-én ért vissza Isztambulba.²³ Mint fent említettem az orátor három személyt küldött el, ám csak kettő érkezett Budára.²⁴ Nem kizárható tehát, hogy doktor Hans útközben elhalálozott és Bonhomonak ezért kellett helyette átvenni a titkári teendőket. Azt azonban biztosan tudjuk, hogy nem Bécsből, hanem Grazból utazott el Isztambulba. 1596. november 21-én a prágai Udvari Kamara utasította az Udvari Fizezőmestert²⁵ (*Hofzahlmeister*), hogy nyugta ellenében fizesse ki az utazás 300 forintos költségét.²⁶

Akármikor is ért a titkár az Oszmán Birodalom fővárosába, gyorsan az események sűrűjébe került. Történt ugyanis, hogy Krekwitz udvarmestere, Ladislav Mörthen (Mert) von Altenburg²⁷ szodomita erőszakot követett el egy kuktán. Miután az orátor megbizonyosodott a vád igazáról, a bűnöst arra kötelezte, hogy további intézkedésig a szobáját nem hagyhatja el. Mörthen azonban hiába adta becsületszavát és esküdt hitére, ugyanis az első adandó alkalommal megszökött

20 *Mitrovic Vratislav*, 1982. 92., 142. p.

21 ÖStA HHStA Türkei I. Karton 79. Konv. 1. (1592.10.) fol. 75r.

22 *Gömöry*, 1894. 393–395. p.

23 *Tóth*, 2000. 68–69. p.; Érdekeségként szeretném megjegyezni, hogy az Udvari Haditanács 1593. február 15-én az Udvari Számvevőseget Pezzen és Krekwitz 1591. évi rendkívüli kiadásainak elszámolásánál mutatkozó hiány közlésére kérte fel. ÖStA KA HKR — Wien Pr. Reg. Bd. 191. fol. 188r. 1593. febr. No. 42.

24 *Tóth*, 2000. 69. p.

25 Az Udvari Fizezőmester hivataláról lásd: *Kenyeres*, 2007. 85–138. passim.; *Kenyeres*, 2008. 221–238. passim.

26 ÖStA FHKA HKA, HFÖ, Reg. Bd. 500. fol. 357v. <http://documenta.rudolphina.org/Regesten/A1596-11-21-10899.xml>. Letöltve: 2014. május 12.

27 *Seideln*, 1711. 11. p.

és áttért az iszlámra, felvéve az Ali bég nevet. Vratislav z Mitrovic úgy tudta, hogy körülmételése után napi 40 aszper zsoldot kapott, és Szinán előtt azt vallotta, hogy II. Rudolf követe mindenről tud, ami a Portán történik. Ezért arra kérte a nagyvezírt, hogy adjon mellé néhány magas rangú udvari személyt, és engedélyezze, hogy az orátor kancelláriáját átkutassák.²⁸ A sors különös játéka folytán Krekwitz pont a házkutatás előtt egy nappal titkárának megparancsolta, hogy a titkos rejtkehelyről adja át számára a bizalmas információkat, híreket tartalmazó iratokat,²⁹ majd miután ezeket végigolvasta, utasította Bonhomot, hogy újra rejtse el azokat. Vratislav z Mitrovic szerint azonban „a titkárnak csak a játékon járt az esze, s megfélekedzvéen kötelességéről, az Úristennek és Ő Császári Felségének tett esküjéről, a kancelláriába érven a legközelebbi almáriumba dugta őket [az iratokat — B. Z. P.], és sietett vissza játszani.”³⁰ Ezt némiképpen máshogy adta elő Seideln. Szerinte Bonhomo ekkor először étkezni sietett, majd ezután az ebédlőben maradt sakkozni, nem gondolva az almáriumban hagyott iratokkal.³¹ Hanyagsága azonban gyorsan megbosszulta magát. Másnap, április utolsó napjainak valamelyikén reggel Mörthen alias Ali bég ötven magas rangú törökkel az orátorhoz érkezett és hozzá akart kezdeni a ház átkutatásához. Krekwitz azonban arra hivatkozva, hogy nem illendő dolog a császár követének kancelláriáján kutakodni, próbálta az időt húzni, és „ezenközben urunk [az orátor — B. Z. P.] magához kérte a kedves titkárt, ki gondtalanul játszott tovább, s hogy a törököket szántszándékkal feltartóztassa, édes italokat és süteményeket hordatott fel nekik. A titkártól pedig azt kérdezte, elrejtette-e azokat a dolgokat, mikről jól tudja mi-félék (mármint az iratokat). Amaz visszaüzente, hogy minden a legnagyobb rendben van, ne fájjon a feje miatta, majd maga is feljött, és urunknak értésére adta, hogy minden el van rejtve. Midőn aztán a császárok egyre-másra figyelmeztették urunkat, hogy nyitnátna már ki azt a kancelláriát, az orátor utasította a titkárt, nyis-

28 *Mitrovic Vratislav*, 1982. 150. p.

29 Vratislav z Mitrovic szerint a híreket nem csupán a szultán egynémely komornyikja, de ajándékért cserében maga a szultán anyja is kapható volt arra, hogy amiket az uralkodótól a magyarországi ügyekről megtud, azt egy zsidó asszonyon keresztül az orátorhoz eljuttassa. *Mitrovic Vratislav*, 1982. 140. p.; Azt, hogy milyen fontos hírforrástól estek el a prágai és bécsi kormányzervek, jól mutatja, hogy 1593. november 20-án az Udvari Haditanácsból Christoph von Teuffenbach azt az utasítást kapta, hogy Erdélyen keresztül próbáljon meg információkat szerezni a Portáról. ÖStA KA HKR — Wien Pr. Reg. Bd. 191. fol. 75r. 1593. nov. No. 144.; *Pálffy*, 1999. 53–54. p.

30 *Mitrovic Vratislav*, 1982. 151. p.

31 *Seideln*, 1711. 18. p.

sa meg hát előttük; maga is velük ment, s egyfolytában gyötörte a latrot [Mörthent — B. Z. P.] azzal gúnyolván őt, hogy fontos iratokra fog bukkanni, amiért is a pasa vagy a szultán nagy kegyben fogja részesíteni.³² Krekwitz jókedve gyorsan elpárolgott azonban, amikor „a lator észrevette az ajtónál az almáriumot, s megparancsolta, hogy nyissák ki. Ekkor döbbsen rá a titkár, hogy a legértékesebb iratokat az almáriumban felejtette, s rémülten urunkra nézett.”³³ A renegáttá lett Mörthen rögtön felismerte milyen kincs jutott a kezébe, és zsákmányával együtt kisietett a házból. Az orátor hiába próbálta megvesztegetni a csauszokat, hogy csak pár lapot engedjenek kitépni, ez már csak felesleges pénzkidobás volt. Utóbbiak eltávazása után a halálra rémült Krekwitz „zokogva vetette a titkár szemére, hogy miként fog ő erről számot adni Isten és a császár urunk színe előtt, kesergett, hogy az ő élete mit sem számít, s ő maga szívesen meghalna, ha bennünket, ifjakat nem szánna, hogy nekünk immár, ha az életünk kedves, törökké kell lennünk, és így a titkár játéka miatt örök kárhozatra ítéltetünk.”³⁴

Az orátor állapotán tovább rontott, hogy Mörthen felajánlotta neki, hogy ezer tallérért cserében az iratok közül valamit kitéphet. Krekwitz küldött is neki néhány százat, ám a renegát nem teljesítette ígéretét, hanem a pénzzel Szinánhoz sietett bizonyítandó hűségét. A szultán pedig a nagyvezírre bízta a követség tagjainak sorsát, aki szoros őrizet alatt tartotta őket. Megvonatott tőlük minden élelmet, a kenyér és a víz kivételével, a spenditornak (Lucas Meininger)³⁵ pedig megtiltotta, hogy a piacról élelmet szerezzen be.³⁶

Május elejére tehát úgy tűnt, hogy a Portán háborús hangulat alakult ki, ám néhány héttel később — 1593. június 20-án — Szinán látszólag megnyihült. Feloldották a követség szigorú őrzését és a még a házkutatás előtt fogságba vetett Matthias dragománt is szabadon engedték.³⁷ Mindez leginkább annak volt köszönhető, hogy Krekwitz ígéretet tett a kétévi adó megérkezésére, valamint arra is, hogy a nagyvezír megkapja a már 1591 óta vágyott 6000 tallért.³⁸ Július 3-án

32 Seideln, 1711. 19. p.; Mitrovicei Vratislav, 1982. 152–153. p.

33 Seideln, 1711. 19. p.; Mitrovicei Vratislav, 1982. 153–154. p.

34 Seideln, 1711. 20. p.; Mitrovicei Vratislav, 1982. 154–155. p.

35 Mitrovicei Vratislav, 1982. 92. p.

36 Loeb, 1914. 171. p.; Mitrovicei Vratislav, 1982. 156. p.

37 Tóth, 2000. 69–71. p.

38 Seideln, 1711. 24. p.; Tóth, 2000. 70. p.; Fodor, 2001. 403. p.

azonban Isztambulba érkezett a sziszeki vereség híre, így követség házát újra bezárták, és a dragomán is újfent házi őrizetbe került.³⁹

Az sajnós sem Vratislav z Mitrovic, sem pedig Seideln írásából nem derül ki, hogy Krekwitz mikor bocsátott meg, ha egyáltalán megbocsátott botló titkárának. Az azonban bizonyos, hogy amikor 1593. július 23-án a drinápolyi békének a követség sértetlenségére vonatkozó cikkelyét durván megsértve az orátort Szinán az oszmán főserég táborába elhurcoltatta, akkor őt egy ismeretlen nemes ifjú, Perlinger udvari apródja és Max Reindler komornyikja mellett Bonhomo is elkísérte.⁴⁰ Érdeemes megjegyezni, hogy bár mind Vratislav z Mitrovic, mind pedig Seideln megőrkítette művében a követ elhurcolásának eseményeit, ám egyik sem említette a kíséret tagjai között a titkárt. Előbbi négy személyről írt, míg utóbbi csak a nemes ifjút, valamint név szerint Perlingert és Reindlert említette meg.⁴¹

Bonhomo tehát elkísérte urát és osztozott sorsában. Krekwitz levelezésben maradt sanyarú sorsa ellenére is Béccsel. Az Udvari Haditanács 1593. október 8-án az uralkodóhoz küldött levelében egy, az általa Belgrádból írt levelet is mellékelte.⁴² November 23-án pedig a haditanács tagjai azzal a kéréssel fordultak II. Rudolffhoz, hogy adja át nekik az említett helyről az orátor által utoljára küldött levelét.⁴³ Az udvar természetesen igyekezett megtenni mindent Krekwitz sorsának jobbrafordulása végett. 1593. szeptember 5-i keltezésű levelében II. Rudolf nyomatékosan felemelte szavát az orátort ért jogtalanságok miatt.⁴⁴ Az Udvari Haditanács 1593. november 18-án Pálffy Miklóstól kért tájékoztatást arról, mire jutott a Szinánpasazáde Mehmed ruméliai beglerbéggel folytatott tárgyalásain az orátor ügyében.⁴⁵ Két nappal később pedig Christoph von Teuffenbach felső-magyarországi főkapitány⁴⁶ kapott ugyanezen hivataltól utasítást arra, hogy küldjön vizsgálató levelet Krekwitznek és biztosítsa élelmezésének költségeit.⁴⁷

39 Tóth, 2000. 82. p.

40 Loeb, 1914. 171. p.

41 Seideln, 1711. 29. p.; Mitrovicei Vratislav, 1982. 158–159. p.

42 ÖStA KA HKR — Wien Pr. Reg. Bd. 191. fol. 306v. No. 47.

43 Ez esetben az sem kizárható, hogy a két említett levél egy és ugyanaz. ÖStA KA HKR — Wien Pr. Reg. Bd. 191. fol. 313v. No. 153.

44 Tóth, 2000. 82. p.

45 ÖStA KA HKR — Wien Pr. Reg. Bd. 191. fol. 75r. No. 144.

46 Pálffy, 1997a. 273. p.

47 ÖStA KA HKR — Wien Pr. Reg. Bd. 191. fol. 104v. No. 125.

Valószínűleg Bonhomo az orátor 1598. november 28-i halála után is Belgrádban maradt. Ezt egyelőre csak feltételezni lehet, hiszen több mint egy esztendőig semmilyen híradás sem érkezett hogy- és hollétéről. Az Udvari Haditanács protokollumának 1595. február 11-i bejegyzése szerint azonban Krekwitz volt titkára egy január 26-án írt levelében arról tájékoztatta a haditanácsosokat, hogy néhány fogolytársával együtt Budára érkezett.⁴⁸ Ideszállításuk természetesen nem a véletlen műve volt. Szinán nagyvezír ugyanis a budai beglerbéggé tett fián, Szinánpasazade Mehmeden⁴⁹ keresztül békeajánlatot tett a Habsburg udvarnak. II. Rudolf már 1595. február 18-án arról tájékoztatta a spanyol Németalföldet kormányzó öccsét, Ernő főherceget, hogy ezt Bonhomo közvetítésével a már több diplomáciai küldetésben is járt Perlinger vitte el Prágába. Az uralkodó azonban kategorikusan elutasította a nagyvezír ajánlatát, mivel az a Magyar Királyságról való teljes lemondást és az elmaradt három adó Portára küldését követelte.⁵⁰ Fontosnak tartom itt megemlíteni, hogy Bonhomot a későbbiekben az Udvari Haditanács kétszer bevonta a Habsburg Monarchia és az Oszmán Birodalom közötti béketárgyalások előkészítésébe. A nevezett kormány szerv 1599. évi protokollumában ugyanis december 2-i dátummal bejegyzést találunk arról, hogy a volt követségi titkár (akkor már hadititkár) elmaradt tábori zsoldja (mivel részt vett a hadjáratban) mellett az öt szállító kocsi és az oszmán hadsereg táborában elfogyasztottak díját is kéri. Kérelmét a haditanács tagjai elfogadták. Az Udvari Kamara számára tehát meghagyták, hogy utalványozzanak ki a kocsiért félhavi zsoldot és a kért 20 tallért is.⁵¹

A következő év tavaszán Ibrahim nagyvezír a szultán nevében újra béketárgyalásokat ajánlott a császári udvarba küldött leveleiben. Üzeneteiben — emelik ki az 1603. évi regensburgi birodalmi gyűlésre összeállított proposíció készítői — a török szokásokkal ellentétben megesküdött az ég és a föld teremőjére, Mózesre, Dávidra, Salamonra és a szent evangelistákra, hogy ez alkalommal a tárgyalásokat eredményesen lezárják. Eközben azonban a török „... a pápai várban — amely az osztrák területekhez közel feküdt — állomásozó katonákat pénzzel lázadásra bírta. Ezek legyőzésére és megbüntetésére ezután majd az egész nyarat és legjobb

48 ÖStA KA HKR — Wien Pr. Exp. Bd. 194. fol. 239r. No. 23.

49 Gévy, 1841. 17. p.

50 Hatvani, 1859. 76–77. p.; Ivanics, 1992. 183–199. p.; Tóth, 2000. 167–168. p.

51 ÖStA KA HKR — Wien Pr. Exp. Bd. 202. fol. 600v–601r. Az 1599. évi béketárgyalásokról lásd: HHStA MEA Fasc. 98. fol. 527r–528r.; Hatvani 1859. 124–132.; Ivanics, 1993. 287–311. p.; Ivanics, 1994. 140–148. p.; Tóth, 2000. 306–307. p.

katonáinkat, pénzt és municiót kellett fordítani és felhasználni.”⁵² Ezenközben a nagyvezír sem télenkedett: seregével meghódította Babócsát, majd a belső-ausztriai tartományok szempontjából kulcsfontosságú Kanizsa vára alá vonult. A vár ostroma közben a budai beglerbég újra a tárgyalások felvételét ajánlotta. A császár, aki — az előterjesztés szerint — mindig a béke megteremtésére és megtartására törekedett, 1600 szeptemberében elküldte megbízottjait Esztergomba. Mint ahogyan az Udvari Haditanács 1600. évi protokollumának szeptember 24-i bejegyzéséből kiderül Bonhomot és Andrea Negronit⁵³ indították útnak ezzel a feladattal.⁵⁴ A tárgyalások azonban ez alkalommal meg sem kezdődhettek, mert a nagyvezír Mátyás főherceghez írt levelében az ügyvel kapcsolatban kifejtette, hogy először Kanizsát el kell foglalnia a szultánnak, csak azután lehet a békéről tárgyalni. Erre azonban a vár török megszállása után nem került sor, hiszen az oszmán hadak a Kanizsa környéki terület hódoltatásába kezdtek, s portyáikkal jelentős pusztítást vittek véghez a Dél-Dunántúlon és Stájerországban.⁵⁵

A volt követségi titkár azonban budai tartózkodását igyekezett hasznosan eltölteni, és talán az általa elkövetett hanyagságot is szerette volna jóvátenni. 1596. április 16-i dátummal a Bécsben hátrahagyott Udvari Haditanács jelentést küldött II. Rudolf német-római császár és magyar király prágai udvarába, amelyben azt adta hírül, hogy a beérkezett kémjelentések és hírek szerint a szultán minden kétséget kizárólag még ebben az évben hadba fog vonulni. Az állítást különböző helyről beérkezett csatolt levelek tartalmával támasztotta alá. Az egyik hírforrás a Budán fogságban lévő Bonhomo volt, aki a korszakban egyáltalán nem szokatlan módon levelezésben állt mind David Ungnad haditanácsi elnökkel, mind pedig Pálffy Miklóssal.⁵⁶ Két, a háborús időszak ellenére cenzúra nélkül, közvetítőkön, egy magyar mészároson keresztül kijuttatott levelében is írt a szultáni hadjárat lehetőségéről. 1596. április 3-án Ungnadnak azt jelentette, hogy a nagy élelmiszerhiány miatt a szultán személyes hadba vonulásában nem hisz. A lejegyzettek közül

52 HHStA MEA RA, Fasc. 98. fol. 528rv.

53 Negroni későbbi szerepéről lásd: *Nehring*, 1986. 4–49. passim.

54 ÖStA KA HKR — Wien Pr. Reg. Bd. 205. fol. 60v. No. 176.

55 HHStA MEA RA, Fasc. 98. fol. 529rv. Az 1601. évi sikertelen tárgyalásokról lásd: *Papp-Hadnagy*, 2003. 118–152. p.

56 A foglyok életéről lásd: *Pálffy*, 1997c. 5–78. p.. A mészáros posta működéséről lásd: *Kamodý*, 1999. 75–79. p.; Meg kell említenem, hogy valószínűleg ugyanennek a személynek — név szerint Georgen Schrötl/ Schrötl György — beköltözése miatt kért 1599. február 10-én nyílt pátent az Udvari Haditanácstól Bonhomo. Még a kezességet is vállalta érte a töröknél. ÖStA KA HKR — Wien Pr. Exp. Bd. 202. fol. 466rv.

az is kiderül, hogy a budai törökök abban bíztak, hogy ha a szultán minden más nehézséget figyelmen kívül is hagy, és valaha is elindulna, akkor azt inkább a Birodalom védelméért tenné, és a következő télen békét kötne, mintsem támadna. Bonhomo szerint egy esetleges Bécs elleni támadásnak híre sincs, inkább Esztergom, Eger és Komárom ostromától kellene tartani. De az ez irányú előkészületeket még nem érzékelte: Szerinte ugyanis a Budán hajókra rakott lövegek és muníció Belgrád megerősítésére szolgálnak.

Az egykori követségi titkár levele végén újra visszatér az oszmán haderő idejének támadásának témájához. Véleménye szerint a szultán inkább Erdély ellen vonul, mivel egyrészt vazallusának elpártolása nagy kárt okozott a Birodalomnak, másrészt Moldvát nem szívesen veszítené el. Tudvalévő, hogy a vazallus román fegyedelemesség Isztambul ellátásában kulcsszerepet játszott. Bonhomo is megemlíti, hogy 10 naponként mézzel, gabonával, árpával, zsírral és más élelmiszerekkel látták el innen a többszázezer főre duzzadt birodalmi fővárost. Ennek a területnek az elvesztése esetén tehát nagy élelmiszerhiány és drágaság lépett volna fel.⁵⁷

Április 11-i keltezéssel Bonhomo Pálffy Miklósnak fogalmazott levelet. Ennek is egyik központi témája a szultáni hadjárat kérdése volt. Az egykori portai követségi titkár a magyar főúrnak már egy kicsit árnyaltabban fogalmazott. Leveleiben az szerepelt, hogy ugyan a szultán magyarországi hadjáratáról minden csendes és a segélyhadakról sem hallott semmit. Ez eddig hasonló az Ungnadnak írottakhoz, de a szövegrész további része már sokat sejtető, ugyanis Bonhomo úgy folytatja, hogyha az oszmán parancsnokok és katonai vezetők egyáltalán nem várnák a szultáni hadjáratot, akkor nem készülének erre, s nem vigasztalnák magukat azzal a múlt évi kudarcok után, hogy nem csupán az elvesztett területeket foglalják vissza, de újabbakat is megszállnak.⁵⁸

A volt követségi titkár nem is sejtette ekkor még, hogy szabadulása már nagyon közel van. 1596 áprilisában meghalt ugyanis Szinán nagyvezír, így lehetőség nyílt a jogtalanul fogva tartott és még élő Krekwitz-féle követség tagjainak kiszabadítására, kiszabadulására, amiért mind az isztambuli angol, mind pedig a francia követ megtett mindent.⁵⁹ Bár utóbbi, François Savary de Brèves kétszáz

57 ÖStA KA Alte Feldakten (=AFA) 1596/4/3 ad. a. Bosztánzáde Mehmed efendi, sejhülszlám 1595 január-februárjában kiadott telhíszében már III. Murád szultánnak, hogy Erdély, Havasalföld és Moldva elvesztése milyen súlyos következményeket von maga után Isztambul élelmiszerrel kapcsolatban. *Dávid-Fodor*, 1983. 283. p.

58 ÖStA KA AFA 1596/4/3 ad c.

59 *Kropf*, 1895. 403. p.; *Mitroviciei Vratislav*, 1982. 225. p.

zecchinot sem sajnált volna e dicsőség megszerzésére,⁶⁰ ám végül az 1593 óta Anglia királynőjét a Portán képviselő Edward Barton⁶¹ járt szerencsével. Mivel a tizenöt éves háború folyamán az angol kereskedők jelentős hasznot húztak az oszmán hadsereg számára szállított fegyverekből,⁶² így I. Erzsébet követe számára az egyik legfontosabb feladat volt annak bizonyítása, hogy ő isztambuli jó kapcsolatait az „egész kereszténység javára” igyekszik felhasználni. Ezt pedig csak egy módon lehetett elérni, akkor ha Barton békeközvetítőként lép fel a háborúzó felek között. Tette ezt egyébként annak ellenére, hogy leveleiben ő maga is kevés esélyt látott erre.⁶³ Krekwitz kíséretének még életben lévő tagjainak elengedését is ezért szorgalmazta.⁶⁴

Hároméves fogság után, 1596. július 12-én a szultáni hadjáratra kirendelt Barton kíséretében négy kocsival, harmincöt tevével és hat janicsár kíséretében elindultak Isztambulból a néhai orátor ott maradt emberei.⁶⁵ A már többször idézett Vratislav z Mitrovic műve szerint a belgrádi táborban sikerült az angol követnek Ibrahim nagyvezírt meggyőznie arról, hogy a foglyokat engedje el Budára azért, „mert a császáruknak szeretne írni [Barton — B. Z. P.], és vele a békéről tárgyalni.”⁶⁶ Erre végül Szolnokon került sor. Az angol követ négy szekeret bérelt a számukra és előlött még száz dukátot, valamint saját titkárát — Henry Lellot,⁶⁷ és egy janicsárját adta melléjük.⁶⁸ Budán csatlakozott hozzájuk a Krekwitz kíséretéből ott fogva tartott Bonhomo és másik négy személy, és 1596. szeptember 23-án immáron együtt indultak el Vác, majd Esztergom és Bécs irányába.⁶⁹ A volt követségi titkárnak azonban nemcsak az utazás gyötrelmei jutottak ki, hi-

60 *Várkonyi*, 2002. 193.

61 Edward Barton tevékenységéről lásd még: *Fodor V.*, 1988. 552–558. p.; *Tóth*, 1989. 552–558. p.; *Gömöri*, 1994.; *Várkonyi*, 2000. 106–123. p.; *Várkonyi*, 2003. 44–61. p.

62 *Ágoston*, 1995. 465–486. p.

63 *Várkonyi*, 2000. 114–116. p.

64 *Mitroviciei Vratislav*, 1982. 225. p., 238. p.

65 *Mitroviciei Vratislav*, 1982. 226–227. p.; *Fodor V.*, 1988. 556. p.; *Várkonyi*, 2000. 121. p.; A túlélők pontos számát nem tudjuk megállapítani. Barton szerint 23-an, Illésházy szerint 20, míg Istvánffy szerint csak 18-an voltak. *Illésházy*, 1863. 30. p.; *Fodor V.*, 1988. 556. p.; *Istvánffy*, 2009. 253. p.

66 *Mitroviciei Vratislav*, 1982. 238. p.

67 Barton titkáráról, majd 1598-tól utódjáról, Henry Lelloról lásd: *Várkonyi*, 2000. passim.; *Várkonyi*, 2003. passim.

68 *Kropf*, 1895. 403. p.; *Mitroviciei Vratislav*, 1982. 243. p.; *Tóth* 1989. 553. p.

69 *Kropf*, 1895. 403. p.

szen öt újabb feladat várta. Neki kellett ugyanis a Barton által a békeközvetítésre küldött Lelot elkísérnie. Az Udvari Haditanács október 2-án tájékoztatta arról Bonhomot, hogy egy Michael Göbel nevű biztosnak kiállítottak egy felhatalmazói levelet, hogy vele, az angol követ titkárával és két személlyel Krekwitz kíséretéből Bécsbe utazzon.⁷⁰ Három nappal később pedig Miksa főherceget kérték a bécsi haditanácsosok, hogy a volt követségi titkárt a Barton által az uralkodóhoz írt levéllel juttassák el hozzájuk.⁷¹ Bécsbe meg is érkezett Bonhomo és Lello, legalábbis erről tanúskodik egy 1597. január 9-én az Udvari Kamarához az Udvari Számvevősegtől beküldött irat. E szerint a volt követségi titkár bécsi utazásának és tartózkodásának részletes költségeit kellett az egyik pénzügyigazgatási hivatalból a másikba megküldeni.⁷² Lello küldetése azonban kudarcot vallott, mint ahogyan ezt a gyakran vitriolba mártott tollal író Illésházy István frappánsan megfogalmazta: „Az római császár csak szemben sem lón az angliai királyné aszszony követével és secretáriussal, hanem Bécsben megtartóztatá őket.”⁷³ Pedig a Bécsben maradt Udvari Haditanács tagjai külön levélben fordultak a melléjük ki-rendelt prágai haditanácsosokhoz október 20-án, hogy engedélyezzék a titkár (ők tolmácsot írtak, mint ahogyan Vratislav z Mitrovic is több helyütt) és Bonhomo utazását II. Rudolphhoz.⁷⁴

Lello tehát dolgavégezetlenül kellett, hogy visszatérjen az Oszmán Birodalomba, ám útján Esztergomig Krekwitz volt titkára is elkísérte, amiért utóbbi egy részletes költségkimutatás ellenében összesen százhatvan négy forintot és harminchárom krajcárt vehetett át.⁷⁵ Bonhomo számára pedig végérvényesen, immáron pénzügyileg is, akkor záródott, illetve záródhatott le az Isztambulba érkezésétől Bécsbe való visszatéréséig eltelt közel négy esztendő, amikor az Udvari Fizetőmester a követségi szolgálataiért addig még ki nem fizetett 515 forintot elismervény ellenében kifizette a részére.⁷⁶

70 ÖStA KA HKR — Wien Pr. Reg. Bd. 196. fol. 255r. No. 86.

71 ÖStA KA HKR — Wien Pr. Reg. Bd. 196. fol. 256r. No. 101.

72 ÖStA FHKA HKA, HFÖ, Exp. Bd. 504. fol. 3r. <http://documenta.rudolphina.org/Regesten/A1597-01-09-01394.xml>. Letöltve: 2014. május 12.

73 Illésházy, 1863. 30. p.

74 ÖStA KA HKR — Wien Pr. Reg. Bd. 196. fol. 254v. No. 74.

75 ÖStA FHKA HKA, HFÖ, Reg. Bd. 507/508. fol. 11r. <http://documenta.rudolphina.org/Regesten/A1597-01-22-01398.xml>. Letöltve: 2014. május 12.

76 ÖStA FHKA HKA, HFÖ, Exp. Bd. 504. fol. 33v. <http://documenta.rudolphina.org/Regesten/A1597-02-18-01405.xml>. Letöltve: 2014. május 12.; ÖStA FHKA HKA, HFÖ, Reg. Bd.

Összegzés

Mint ahogyan a fentiekből is kitűnik Pietro Bonhomo életének az 1593 és 1596 közötti szakasza bővelkedett az eseményekben, nélkülözésekben és a feladatokban. A volt követségi titkár a tizenöt éves háború további részében is többször az események középpontjába került. Mint már említettem részt vett az 1599. és az 1600. évi béketárgyalások előkészítésében. A legkellemetlenebb helyzetbe azonban — leszámítva az Isztambulban vétett botlását — talán akkor került, mikor 1604 decemberében a füleki huszárok elrabolták tőle és kíséretétől a Giorgio Basta Szepességben álló katonaságának szánt 116 000 forintnyi zsoldot.⁷⁷ A fogságban töltött időn kívüli életútja is tartogat izgalmakat a ma kutatója számára, hiszen egyfajta személyes képet alkothatunk általa a korszakról és eseményeiről.

Felhasznált irodalom

Ágoston, 1995

Ágoston Gábor: Az európai hadügyi forradalom és az oszmánok. In: Történelmi Szemle 37. (1995) 4. sz. 465–486. p.

Biographisches Lexikon, 1889

Biographisches Lexikon des Kaiserthums Österreich. Band 58. Wien, 1889.

Dávid — Fodor, 1983

Dávid Géza — Fodor Pál: Magyar vonatkozású török államiratok a tizenöt éves háború korából. In: Hadtörténelmi Közlemények 30. (1983) 2–3. sz. 278–296. p., 451–467. p.

Fodor, 2001

Fodor Pál: Egy nagy háború előjátéka. Megjegyzések az 1591–1593 közötti oszmán politikáról. In: A szultán és az aranyalma. Tanulmányok az oszmán-török történelemről. Bp., 2001. 399–404. p.

507/508. fol. 117v–118r. <http://documenta.rudolphina.org/Regesten/A1597-05-21-01424.xml>. Letöltve: 2014. május 12.

77 Istvánffy, 2009. 443. p.; Kelenik, 2010. 59–66. p.; Tóth H., 2013. 19. p.

- Fodor V.*, 1988 *Fodor Vera*: Angol tudósítás Eger ostromáról és a mezőkeresztesi csatáról. In: *Hadtörténelmi Közlemények* 35. (1988) 3. sz. 552–558. p.
- Gévay*, 1841 *Gévay Antal*: A budai pasák. Bécs, 1841.
- Gömöri*, 1994 *Gömöri György*: Angol és skót utazók a régi Magyarországon 1542–1737. Bp., 1994.
- Gömöry*, 1894 Szinán pasa levele Rudolf császárhoz. Közli *Gömöry Gusztáv*. In: *Hadtörténelmi Közlemények* 7. (1894) 393–395. p.
- Hatvani*, 1859 *Hatvani (Horváth) Mihály*: Magyar történelmi okmánytár a brüsseli országos levéltárból és a burgundi könyvtárból. III. kötet (1553–1608). Pest, 1859.
- Hiller*, 1998 *Hiller István*: „Titkos Levelezők” intézménye. In: R. Várkonyi Ágnes Emlékkönyv születésének 70. évfordulója ünnepére. Szerk.: Tusor Péter, Rihmer Zoltán és Thoroczkay Gábor. Budapest, 1998. 204–216. p.
- Hiller*, 1999 *Hiller István*: A Habsburg informátorhálózat kiépítése és működése az Oszmán Birodalomban. In: *Információáramlás a magyar és török végvári rendszerben*. Szerk.: Petercsák Tivadar és Berecz Mátyás. Eger, 1999. (Studia Agriensia 20.) 157–169. p.
- Illésházy*, 1863 *Illésházy István* nádor följegyzései 1592–1603. Közli Kazinczy Gábor. Pest, 1863.
- Istvánffy*, 2009 *Istvánffy Miklós*: Magyarok dolgairól írt históriája Tállyai Pál XVII. századi fordításában. Bp., 2009.
- Ivanics*, 1992 *Ivanics Mária*: Friedensangebot oder kriegerische Erpressung? (Briefwechsel des Kaisers Rudolfs II. mit dem Pascha von Ofen im Jahre 1595.) In: *Wiener Zeitschrift für die Kunde des Morgenlandes* 82. (1992) 183–199. p.

- Ivanics*, 1993 *Ivanics Mária*: A zsitvatoroki békéhez vezető út. Az 1599. évi béketárgyalások. In: *Történelmi Szemle* 35. (1993) 3–4. sz. 287–311. p.
- Ivanics*, 1994 *Ivanics Mária*: A Krími Kánság a tizenöt éves háborúban. Bp., 1994. p.
- Kamody*, 1999 *Kamody Miklós*: Hírközlés, levelezés a török hódoltság idején. In: *Információáramlás a magyar és török végvári rendszerben*. Szerk.: Petercsák Tivadar és Berecz Mátyás. Eger, 1999. (Studia Agriensia 20.) 65–83. p.
- Kelenik*, 2010 *Kelenik József*: Szégyen a lopás, de hasznos! Egy „stratégiai jelentőségű” huszár csíny története. In: *Hadtörténelmi Közlemények* 2010. május 14. Csákváry Ferenc köszöntése. Ünnepi különszám. 59–66. p.
- Kenyeres*, 2007 *Kenyeres István*: A Habsburg Monarchia katonai kiadásai az udvari pénztár és a hadi fizetőmesterek számadásai alapján, 1543–1623. Adalékok a török elleni küzdelem finanszírozásának történetéhez. In: *Levéltári Közlemények* 78. (2007) 2. sz. 85–138. p.
- Kenyeres*, 2008 *Kenyeres István*: Hans Unterholzer felső-magyarországi fizetőmester és ismeretlen számadásai (1594–1602). In: *Redite ad cor. Tanulmányok Sahin-Tóth Péter emlékére*. Szerk.: Krász Lilla és Oborni Teréz. Bp., 2008. 221–238. p.
- Kerekes*, 2004 *Kerekes Dóra*: A császári tolmácsok a magyarországi visszafoglaló háborúk idején. In: *Századok* 138. (2004) 5. sz. 1189–1229. p.
- Kerekes*, 2010 *Kerekes Dóra*: Diplomáták és kémek Konstantinápolyban. *Múltidéző zsebkönyvtár*. Bp., 2010.
- Kropf*, 1895 *Kropf Lajos*: Egervár eleste és a keresztesi csata. In: *Századok* 29. (1895) 397–421. p., 591–618. p.

- Loebl*, 1914 *Loebl, Alfred*: Der schlesier Friedrich von Krekwitz als Kaiserlicher Gesandter bei der hohen Pforte. In: Vereins für die Geschichte Schlesiens XVIII. (1914) 160–173. p.
- Mitrovicei Vratislav*, 1982 *Mitrovicei Vratislav* Vencel viszontagságai. Ford. Nagy Judit. Bratislava, 1982.
- Nehring*, 1986 *Nehring, Karl*: Magyarország és a zsitvatoroki szerződés (1605–1608). In: Századok 120. (1986) 1. sz. 4–49. p.
- Pálffy*, 1997a *Pálffy Géza*: Kerületi és végvidéki főkapitányok és főkapitány-helyettesek Magyarországon a 16–17. században. In: Történelmi Szemle 39. (1997) 2. sz. 257–288. p.
- Pálffy*, 1997b *Pálffy Géza*: A pápai vár felszabadításának négy-száz éves emlékezete 1597–1997. A bevezető tanulmányt írta és az okmánytárat összeállította Pálffy Géza. Szerk. Hermann István. Pápa, 1997.
- Pálffy*, 1997c *Pálffy Géza*: A rabkereskedelem és rabtartás gyakorlata és szokásai a XVI–XVII. századi török-magyar határ mentén. (Az oszmán-magyar végvári szokás-jog történetéhez). In: Fons (Forráskutatás és Történelmi Segédtudományok) 4. (1997) 1. sz. 5–78. p.
- Pálffy*, 1999 *Pálffy Géza*: Hírszerzés és hírközlés a törökkori Magyarországon. In: Információáramlás a magyar és török végvári rendszerben. Szerk.: Petercsák Tivadar és Berecz Mátyás. Eger, 1999. (Studia Agriensia 20.) 33–56. p.
- Papp — Hadnagy*, 2003 *Papp Sándor—Hadnagy Szabolcs*: Békekötési kísérlet a tizenöt éves háború idején, 1601-ben. In: Aetas 18. (2003) 2. sz. 118–152. p.
- Seideln*, 1711 *Seideln, Friedrich*: Denkwürdige Gesandtschaft an die Ottomanische Pforte... Görlitz, 1711.

- Tóth H.*, 2013 *Tóth Hajnalka*: A Kanizsával szembeni végvidék Gyöngyösi Nagy Ferenc levelezése tükrében (1683–1690). Szeged, 2013.
- Tóth*, 1989 *Tóth Sándor László*: Megjegyzések az 1596-os török hadjáratról szóló angol tudósításhoz. In: Hadtörténelmi Közlemények 102. (1989) 4. sz. 552–558. p.
- Tóth*, 2000 *Tóth Sándor László*: A mezőkeresztesi csata és a tizenöt éves háború. Szeged, 2000.
- Varga*, 2012 *Varga Szabolcs*: Zrínyi Miklós vallásosságának historiográfiája: Esettanulmány a 16. századi magyar egyháztörténethez. In: Hír a dicső tettek ragyogása?: Tanulmányok a Zrínyi család és Szigetvár történetéből. Szerk.: Varga Szabolcs. Szigetvár, 2012. 45–62. p.
- Varga*, 2014 *Varga Szabolcs*: Erdődyek, Kerecsényiek, Rátkayak. A szlavóniai arisztokrácia felemelkedése és bukása a 16. században. In: Műveltség és társadalmi szerepek: arisztokraták Magyarországon és Európában. Szerk.: Bárány Attila, Orosz István, Papp Klára, Vinkler Bálint. Debrecen, 2014. 237–252. p.
- Várkonyi*, 2000 *Várkonyi Gábor*: A konstantinápolyi angol politika a tizenöt éves háború időszakában (Edward Barton angol portai követ jelentései Konstantinápolyból, 1593–1597). In: Aetas 15. (2000) 4. sz. 106–123. p.
- Várkonyi*, 2002 *Várkonyi Gábor*: Edward Barton konstantinápolyi angol követ jelentése az 1596. évi szultáni hadjáratról. In: Levéltári Közlemények 73. (2002) 1–2. sz. 177–198. p.
- Várkonyi*, 2003 *Várkonyi Gábor*: Angol békeközvetítés és a lengyel–török tárgyalások a tizenöt éves háború időszakában (1593–1598). In: Aetas 18. (2003) 2. sz. 44–61. p.

Zwiedineck-Südenhorst,
1878

Zwiedineck-Südenhorst, Hans von: Ruprecht von
Eggenberg. Ein österreichischer Heerführer des
16. Jahrhunderts. In: *Mitteilungen des Historischen
Vereines für Steiermark*, XXVI. Heft (1878). 79–
163. p.